

RECENZJA

**osiągnięcia naukowego i dorobku dr. Marcina Łukaszewskiego
sporządzona w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk społecznych
w dyscyplinie nauki o polityce i administracji**

Niniejsza recenzja została sporządzona w związku z powołaniem komisji habilitacyjnej przez Radę Naukową Dyscyplin: nauki o polityce i administracji oraz nauki o komunikacji społecznej i mediach Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, działającą na podstawie art. 221 ust. 5 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2024 r., poz. 1571 ze zm.), po zapoznaniu się z informacją o członkach komisji wyznaczonych przez Radę Doskonałości Naukowej.

Recenzja została przygotowana na podstawie materiału dokumentacyjnego składającego się z autoreferatu, wykazu osiągnięć naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój dyscypliny, wykazu działalności dydaktycznej, organizacyjnej oraz popularyzującej naukę, a także publikacji wchodzących w skład zgłoszonego osiągnięcia naukowego. Zgodnie z art. 221 ust. 8 ww. ustawy zadaniem recenzenta jest ocena, czy osiągnięcia naukowe osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2.

Niniejsza recenzja obejmuje pięć części: (1) sylwetka naukowa Habilitanta, (2) część główna, tzn. ocena głównego osiągnięcia naukowego, w tym ocena syntetyczna cyklu, (3) ocena pozostałego dorobku naukowego, (4) ocena działalności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej, (5) konkluzja.

1. Sylwetka naukowa Habilitanta

Dr Marcin Łukaszewski jest absolwentem Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Studia licencjackie na kierunku politologia (specjalność: administracja europejska) ukończył w 2008 roku, broniąc pracy pt. „Konklawe i ustrój polityczny Państwa Miasta

Watykańskiego” napisanej pod opieką naukową profesora Tadeusza Wallasa. Studia magisterskie na tym samym kierunku (specjalność: administracja samorządowa) ukończył w 2010 roku z wynikiem bardzo dobrym, przedstawiając pracę pt. „Republika a monarchia. Specyfika ustrojów politycznych państw karłowatych na przykładzie Księstwa Liechtensteinu i Najjaśniejszej Republiki San Marino”, przygotowaną pod kierunkiem profesora Andrzeja Stelmacha. Równolegle podjął studia na kierunku stosunki międzynarodowe (specjalność: dyplomacja i stosunki konsularne), które ukończył w 2011 roku, również z wynikiem bardzo dobrym, na podstawie pracy pt. „Kolegialna głowa państwa we współczesnych systemach politycznych” napisanej pod kierunkiem profesora Tadeusza Wallasa. W 2011 roku ukończył także studia podyplomowe „Bezpieczeństwo Wewnętrzne i Międzynarodowe” na WNPiD UAM.

Pan dr Marcin Łukaszewski uzyskał stopień doktora nauk społecznych w zakresie nauk o polityce na podstawie rozprawy pt. „Efektywność systemów politycznych demokratycznych mikropaństw europejskich na przełomie XX i XXI wieku”, przygotowanej pod opieką naukową profesora Tadeusza Wallasa, obronionej publicznie 29 czerwca 2015 roku. Recenzentami dysertacji byli profesor Konstanty A. Wojtaszczyk i profesor Marek Żmigrodzki. Uchwałą Rady WNPiD UAM z 13 lipca 2015 roku nadano mu stopień doktora. W ramach pracy nad doktoratem odbył staż naukowy w Liechtenstein-Institut w Barenden, jedynej wówczas placówce badawczej specjalizującej się w systemach politycznych mikropaństw, gdzie przeprowadził wywiady z politykami i badaczami, w tym z Następcą Tronu.

Przebieg pracy zawodowej Habilitanta jest związany z Wydziałem Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM w Poznaniu, gdzie od 1 października 2015 roku jest nieprzerwanie zatrudniony na stanowisku adiunkta w Zakładzie Kultury Politycznej.

2. Ocena głównego osiągnięcia naukowego

Na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2024 r., poz. 1571) Habilitant jako główne osiągnięcie naukowe wskazał cykl powiązanych tematycznie artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych, rozdziałów w monografiach wieloautorskich i artykułów w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, zatytułowany „Między europeizacją a obroną tożsamości konstytucyjnej. Specyfika przemian wybranych elementów systemów politycznych małych państw europejskich”. Na cykl składa się 21 publikacji: 7 artykułów w czasopismach

naukowych, 12 rozdziałów w monografiach wieloautorskich oraz 2 artykuły opublikowane w materiałach pokonferencyjnych, datowanych na lata 2015–2023.

Sprecyzowane przez Habilitanta pole badawcze mieści się jednoznacznie w obszarze badawczym dyscypliny nauki o polityce i administracji. Cykl dotyczy systemów politycznych pięciu najmniejszych (pod względem powierzchni terytorium) demokratycznych państw europejskich: Andory, Liechtensteinu, Monako, San Marino i Malty. Wyłączenie z analizy Watykanu Habilitant uzasadnia przekonująco jego niedemokratyczny charakter, brak instytucji przedstawicielskich oraz specyfikę teokratycznej konstrukcji ustrojowej.

Problematyka cyklu mieści się w niszowym, ale poznawczo istotnym segmencie badań nad systemami politycznymi. Jak słusznie wskazuje Habilitant w autoreferacie, systemy polityczne najmniejszych państw europejskich przez długi czas pozostawały poza głównym nurtem zainteresowań politologów, a w Europie trudno znaleźć ośrodki badawcze, które jako główny cel przyjmują badanie systemów politycznych tych podmiotów. Do nielicznych należą Liechtenstein-Institut w BERN, Centre for Small States na Queen Mary University of London, Centrum Badań Małych Państw na Uniwersytecie Islandzkim oraz Instytut Wysp i Małych Państw na Uniwersytecie Maltańskim. W polskiej politologii problematykę tę podejmowali wcześniej pojedynczy badacze, zwykle w formie artykułów, a nie opracowań kompleksowych. Podjęcie tak ukierunkowanych badań w ujęciu komparatystycznym, obejmujących pięć państw, stanowi zatem istotne uzupełnienie luki w stanie wiedzy.

Zasadniczy problem badawczy Habilitant określa jako identyfikację kierunku zmian oraz czynników je determinujących, jednak jego właściwy sens ujawnia się dopiero w autoreferacie, gdzie zostaje on sformułowany jako pytanie o zakres europeizacji ustrojów analizowanych państw, skalę recepcji rozwiązań ustrojowych byłych protektorów oraz granice zachowania ich tożsamości konstytucyjnej. Przyjęta hipoteza badawcza zakłada, że decydenci polityczni wszystkich pięciu państw wobec zarysowanego dylematu, w zależności od konkretnego elementu systemu politycznego, wybrali wariant pierwszy (przyjęcia rozwiązań ustrojowych charakterystycznych dla byłego protektora) lub trzeci (pozostawienia dotychczasowych rozwiązań specyficznych, przy jednoczesnym dostosowaniu ich do warunków państwa demokratycznego). Tym samym świadomie rezygnowali z drugiego wariantu, czyli budowy nowych instytucji opartych wyłącznie na dorobku europejskich standardów demokratycznego państwa prawnego.

Habilitant operuje dwoma kluczowymi pojęciami tytułowymi, tj. „tożsamością konstytucyjną” i „europeizacją”, które definiuje w autoreferacie w sposób świadczący o dobrej orientacji w literaturze. Europeizację Habilitant rozumie jako proces stopniowego

przekształcania elementów systemu politycznego, przede wszystkim systemu konstytucyjnego, który ma umożliwić jego dostosowanie do standardów demokratycznego państwa prawnego obowiązujących w europejskiej przestrzeni prawno-politycznej. Słusznie przy tym zaznacza, że europeizacja nie jest tu prostym synonimem demokratyzacji, lecz procesem szerszym, obejmującym także oddziaływanie państw sąsiednich oraz instytucji europejskich, w tym Komisji Weneckiej. Tożsamość konstytucyjną ujmuje nie tylko przez pryzmat katalogu praw podstawowych, ale również przez wymiar strukturalny (instytucje i ich kompetencje) i historyczny (odwołanie do tradycji ustrojowej). To drugie ujęcie ma szczególne znaczenie dla analizowanych państw, których ustroje kształtowały się w specyficznych warunkach ścisłej zależności od państw sąsiednich (byłych protektorów): Hiszpanii i Francji w przypadku Andory, Szwajcarii (a wcześniej Austrii) w przypadku Liechtensteinu, Francji w przypadku Monako, Włoch w przypadku San Marino i Wielkiej Brytanii w przypadku Malty.

Materiał badawczy został uporządkowany wokół dwóch wymiarów. Pierwszy obejmuje zagadnienia kluczowe, takie jak rozwiązania ustrojowe, w szczególności pozycję kluczowych instytucji w systemie konstytucyjnym oraz instytucje demokracji bezpośredniej. Drugi wymiar uwzględnia uwarunkowania przemian systemów politycznych, w szczególności relacje z państwami sąsiednimi (określanymi przez Habilitanta jako byli protektorzy), znaczenie traktatów sąsiedzkich, procesy europeizacji oraz relacje z Unią Europejską.

Taki podział jest logiczny i pozwala na systematyczne prowadzenie analizy porównawczej. Siatka pojęciowa, aparat badawczy i sposób sformułowania problemu badawczego świadczą o dojrzałości metodologicznej Habilitanta. Zastosowane metody badawcze obejmują metodę genetyczną, instytucjonalno-prawną, porównawczą oraz systemową, gdzie dominują dwie pierwsze.

Najliczniejszą grupę tekstów w cyklu stanowią prace poświęcone analizie rozwiązań konstytucyjnych w badanych państwach. Ta część dorobku obejmuje zarówno studia poświęcone poszczególnym instytucjom (głowa państwa, rząd, parlament, sądownictwo konstytucyjne), jak i teksty o bardziej przekrojowym charakterze, podejmujące próbę porównania rozwiązań ustrojowych w kilku państwach jednocześnie.

Do prac o szerszym zamyśle porównawczym należy tekst „Acquis européen in the field of monarchical power: The future of the monarchical form of government in Europe in the face of the limitation of the monarch's powers. Scandinavian monarchy as a model for European monarchies?”, w którym Habilitant analizuje zakres władzy monarchów w państwach europejskich przez pryzmat standardów Komisji Weneckiej, traktując model skandynawski jako punkt odniesienia. Autor formułuje przy tym tezę istotną dla całego cyklu: pozycja

monarchów w Liechtensteinie i Monako pozostaje trudna do pogodzenia z europejskimi standardami monarchii konstytucyjnej.

Wśród tekstów poświęconych poszczególnym instytucjom znajduje się tekst powiązany z powyższym: „Monarchia konstytucyjna a standardy europejskie. Analiza na przykładzie Monako”. Habilitant przekonująco wskazuje, że Rada Narodowa Monako nie dysponuje pełnym zestawem funkcji właściwych dla parlamentu demokratycznego, a rząd odpowiada przede wszystkim przed monarchą, nie przed reprezentacją obywatelską.

Podobną strukturę jak pierwszy opisywany tekst ma publikacja „Evolution of the Relationship Between the Head of State, the Head of the Government and the Speaker of Parliament in the Process of Democratization on the Example of European Microstates”. Habilitant stawia czytelną hipotezę, zgodnie z którą demokratyzacja powinna prowadzić do wzmacniania pozycji szefa rządu i przewodniczącego parlamentu kosztem głowy państwa, i osadza ją w normatywnym tle standardów Komisji Weneckiej. Trafny jest dobór czterech przypadków (Andora, Liechtenstein, Monako, San Marino), a sam wywód pokazuje zarazem, że procesy te przebiegały bardzo nierównomiernie, a w części przypadków prowadziły do rezultatów niejednoznacznych lub wręcz pozornych.

„Forgotten diarchy. Andorran constitutional organs in light of the provisions of Spanish and Andorran constitutions” oparty jest na adekwatnych założeniach, Habilitant bada organy konstytucyjne Andory nie w izolacji, lecz przez pryzmat ich relacji z rozwiązaniami przyjętymi w Hiszpanii. Próbuje uchwycić, które elementy są efektem rozwiązań konstytucyjnych Hiszpanii, a które wynikają z lokalnej specyfiki historycznej. Tekst zawiera użyteczne tabele zestawiające organy obu państw i dobrze oddaje specyfikę ustroju andorskiego.

W odróżnieniu od wskazanych wyżej opracowań, tekst „Pozycja ustrojowa Syndyka Generalnego Andory...” jest przede wszystkim rekonstrukcją instytucjonalną, bez porównania z analogicznymi instytucjami w innych systemach i bez wyraźnego odniesienia do szerszych kategorii teoretycznych, koncentrując się na opisie zmian w czasie.

„Pozycja ustrojowa Lidera Opozycji w maltańskim systemie konstytucyjnym” rozszerza pole badawcze cyklu o kolejne państwo. Habilitant poprawnie rekonstruuje normy konstytucyjne i włącza wymiar praktyczny, co odróżnia ten tekst od analiz czysto deskryptywnych. Trafnie identyfikuje kluczowy problem: mimo regulacji instytucja Lidera Opozycji pozostaje słaba pod względem funkcjonalnym.

Wymiar rekonstrukcji historyczno-instytucjonalnej jest dominujący również w tekście „Ewolucja prawa wyborczego Liechtensteinu”. Należy jednak docenić, jak autor pokazuje

długie trwanie pewnych elementów systemu wyborczego, wskazuje momenty przełomowe i umie powiązać zmiany prawa wyborczego z szerszym kontekstem politycznym.

Dwa teksty „Konstytucyjne zabezpieczenie praw jednostek samorządu terytorialnego w ramach unitarnej formy państwa na przykładzie najmniejszych państw europejskich” oraz „Central Government-Local Government Relations on the Example of Selected European Microstates” stanowią ważny element cyklu. Habilitant w obu przypadkach zestawia kilka systemów ustrojowych (od trzech do sześciu) i porządkuje kryteria analizy (osobowość prawna wspólnot, zakres zadań, finansowanie, relacje nadzorcze z centrum). Dobrze uchwycona jest obserwacja, że niewielkie rozmiary państwa nie muszą prowadzić do marginalizacji samorządu, a formuła państwa unitarnej nie przesądza o jednolitym modelu relacji centrum–samorząd. Oba teksty potwierdzają jednak prawidłowość widoczną w części dorobku: Habilitant bardzo dobrze wypada w precyzyjnej rekonstrukcji norm oraz uporządkowaniu materiału porównawczego. Należy wskazać na skromną objętość tekstu „Central Government...” (łącznie ok. 16 tys. znaków), ale jest to uzasadnione specyfiką tej formy. Ograniczeniem pozostaje jednak skromna bibliografia, co przekłada się na słabsze osadzenie tekstu w ramach teoretycznych.

Do grupy prac ustrojowych zaliczyć należy również „Specyfika partii promonarchicznej na przykładzie ugrupowań na scenach politycznych europejskich mikropaństw (Liechtenstein, Monako)”. Habilitant podejmuje w nim temat z pogranicza badań nad systemem partyjnym a ustrojem monarchicznym, problem poznawczo istotny i słabo rozpoznany. Dobór przypadków jest trafny, a porównanie pozwala uchwycić zarówno pewne cechy wspólne ugrupowań promonarchicznych, jak i istotne różnice wynikające z odmiennego miejsca monarchii w obu systemach politycznych. Słabszą stroną tekstu pozostaje niedostatecznie klarowna synteza części wniosków, np.: „Analizując ugrupowania promonarchiczne w ramach obu omawianych scen politycznych, nie można nie zauważyć, że stronnictwa te różnią się w różnym stopniu”.

Tekst „Arengo, obywatelska inicjatywa ustawodawcza, Instancja Arengo i referendum – formy demokracji bezpośredniej w San Marino na tle rozwiązań konstytucyjnych Włoch” jest o tyle ciekawy, że łączy perspektywę instytucjonalno-historyczną z analizą praktyki politycznej oraz komparatystyką względem włoskich rozwiązań konstytucyjnych. Na jego korzyść przemawia wykorzystanie danych ilościowych oraz próba uchwycenia efektywności instrumentów demokracji bezpośredniej. Jednocześnie analiza ma w dużej mierze charakter sekwencyjny i opisowy, a poszczególne obserwacje nie zawsze zostają domknięte mocniejszym wnioskiem ogólnym, co ogranicza wartość eksplanacyjną tekstu.

Bardzo dobrze na tle dorobku wypada również „Parliament–government–citizens...” poświęcony referendum z 2013 roku dotyczącemu relacji z UE. Jest to tekst wyraźnie bardziej politologiczny niż wiele wcześniejszych prac Habilitanta. Autor nie tylko opisuje instytucję, ale też stawia hipotezę i ją weryfikuje. Przekonująco pokazuje, że referendum ograniczyło spektrum możliwych strategii wobec Unii Europejskiej. Słabszą stroną tekstu pozostaje ograniczone osadzenie w szerszej literaturze na temat referendum.

Artykuł „Microstate and monarchy in the face of the challenges of the modern world...” (poświęcony Liechtensteinowi) stanowi interesującą próbę połączenia analizy relacji władzy politycznej w wymiarze formalnoprawnym i faktycznym. Autor rekonstruuje funkcjonowanie systemu politycznego, opierając się w znacznym stopniu na wywiadzie z księciem Aloisem von und zu Liechtenstein. Samo wykorzystanie jednego pogłębionego źródła nie musi stanowić ograniczenia analitycznego. W tym przypadku problemem jest jednak sposób jego opracowania, który ma w dużej mierze charakter odtwórczy. Wywiad pełni funkcję podstawowego nośnika narracji, bez wyraźnego poddania go krytycznej analizie, konfrontacji z innymi źródłami niż akty prawne czy osadzenia w szerszym kontekście teoretycznym. W efekcie potencjał interpretacyjny wykorzystanego materiału nie zostaje w pełni rozwinięty.

W tekście „Weto w ustroju szwajcarskim i liechtensteińskim jako konstytucyjne prawo suwerena” Habilitant formułuje hipotezę o związku między konstrukcją suwerena a prawem weta i bada jej realizację w dwóch odmiennych systemach. Autor dochodzi do wniosku, że w przeciwieństwie do systemu politycznego Szwajcarii, w którym kluczową rolę odgrywają obywatele oraz parlament, w Liechtensteinie układ władzy ma bardziej złożony charakter, z wyraźnie silniejszą pozycją monarchy wobec instytucji przedstawicielskich.

W tekście „Znaczenie traktatów sąsiedzkich dla bezpieczeństwa demokratycznych mikropaństw europejskich” Habilitant zestawia cztery mikropaństwa i pokazuje, że nie wykształciły one jednego modelu „bezpieczeństwa przez sąsiedztwo”: Andora oparła swoje bezpieczeństwo na trójstronnym układzie z Francją i Hiszpanią, Monako na relacji z Francją, San Marino na współpracy z Włochami, natomiast Liechtenstein nie dysponuje analogicznym traktatem nakładającym na sąsiada obowiązek obrony. Klarowność wniosków końcowych zasługuje na pozytywną ocenę. Tekst obejmuje obszerny materiał porównawczy przy niewielkiej objętości, brakuje w nim jednak wyraźniejszego odniesienia do literatury oraz szerszej konceptualizacji problemu.

„Zwrot o 180 stopni. Stosunki szwajcarsko-liechtensteińskie...” rekonstruuje znaczenie strategicznego przeorientowania Liechtensteinu po I wojnie światowej ze wschodu na zachód. W tekście dobrze uchwycono szerokie spektrum relacji, poczynając od ochrony konsularnej,

waluty i unii celnej na EOG i Schengen kończąc. Autor wyraźnie ocenia ten wybór jako długofalowo korzystny dla rozwoju państwa. Autor określa charakter tekstu jako „przeгляд” i rzeczywiście dominuje w nim syntetyczny opis, co porządkuje materiał faktograficzny, ale ogranicza potencjał badawczy opracowania.

Artykuł „Być mniejszością we własnym państwie. O ograniczeniach prawnych w nabywaniu obywatelstwa na przykładzie Andory i Monako” podejmuje problem na styku prawa, demografii i polityki. Habilitant trafnie wskazuje, że w przypadku mikropaństw kwestia obywatelstwa wykracza poza wymiar czysto prawny, nabierając znaczenia ustrojowego i funkcjonalnego, związanego z regulowaniem dostępu do wspólnoty politycznej w warunkach jej specyficznej struktury demograficznej. Warstwa empiryczna tekstu jest dobrze przygotowana i obejmuje zarówno dane liczbowe, jak i zestawienia tabelaryczne oraz szczegółowe omówienie procedur i warunków naturalizacji. Na uwagę zasługuje uchwycenie różnic między analizowanymi przypadkami. Ograniczeniem pozostaje natomiast stosunkowo wąskie osadzenie analiz w szerszym kontekście teoretycznym. Tekst mógłby zyskać na wyraźniejszym odniesieniu do debat dotyczących kwestii obywatelstwa.

Artykuł „Znaczenie Deklaracji praw obywateli i fundamentalnych zasad porządku San Marino i jej nowelizacji na ewolucję sanmaryńskiej konstytucji” stanowi rzetelną rekonstrukcję miejsca tego aktu w systemie źródeł prawa konstytucyjnego San Marino. Na szczególne podkreślenie zasługuje analiza nowelizacji z 2002 roku, w której autor wskazuje nie tylko na rozszerzenie katalogu praw i wolności, ale również na istotne zmiany w zakresie relacji pomiędzy najważniejszymi organami państwa, w tym na wyraźniejsze uporządkowanie ich kompetencji oraz wprowadzenie mechanizmów kontroli konstytucyjnej. Habilitant w tekście trafnie rekonstruuje znaczenie przyjmowanych rozwiązań prawnych.

Artykuł „The EU's relations with Monaco, Andorra and San Marino. Why the Association Agreement?” należy do bardziej dojrzałych opracowań w analizowanym cyklu. Habilitant nie ogranicza się do opisu stanu relacji pomiędzy Unią Europejską a mikropaństwami, lecz podejmuje próbę uchwycenia polityczno-instytucjonalnej logiki wyboru modelu integracyjnego opartego na umowie stowarzyszeniowej. Na pozytywną ocenę zasługuje rekonstrukcja ewolucji podejścia UE do mikropaństw: od marginalnego zainteresowania, przez rozwiązania sektorowe, aż po uznanie potrzeby bardziej całościowego uregulowania tych relacji. Szczególnie wartościowe jest zróżnicowanie analiz pomiędzy Monako, Andorą i San Marino, obejmujące stopień dostosowania do *acquis*, zakres integracji gospodarczej oraz poziom otwartości granic. Artykuł posiada wyraźny walor politologiczny, gdyż pokazuje, że relacje UE z mikropaństwami wiążą się z problemem ich ograniczonych zdolności

administracyjnych oraz obawami przed nadmiernym obciążeniem regulacyjnym. Pewnym ograniczeniem pozostaje natomiast ponownie stosunkowo słabe osadzenie analiz w literaturze dotyczącej w szczególności koncepcji zróżnicowanej i elastycznej integracji.

Artykuł „Polityczna partycypacja kobiet w organach państwowych Andory i Monako w kontekście sytuacji u ich sąsiadów (wybrane problemy)” poszerza zakres analizowanego cyklu o problematykę modernizacji politycznej oraz reprezentacji kobiet w strukturach władzy. Habilitant zestawia dwa mikropaństwa z ich większymi sąsiadami, co pozwala uniknąć czysto lokalnego ujęcia i nadaje analizie szerszy kontekst porównawczy. Warstwa empiryczna tekstu została przygotowana starannie i obejmuje zestawienia dotyczące przyznania praw wyborczych kobietom oraz ich obecności w parlamentach, rządach i instytucjach o charakterze konstytucyjnym. Materiał ten pozwala prześledzić dynamikę zmian w dłuższej perspektywie i stanowi solidną podstawę dla formułowanych wniosków.

W tym miejscu należy odwołać się do końcowej części autoreferatu, w której Habilitant formułuje odpowiedzi na pytania badawcze w układzie problemowym. W odniesieniu do Andory na pierwszy plan wysuwa się szeroka recepcja rozwiązań hiszpańskich, widoczna m.in. w konstrukcji instytucji ustrojowych, katalogu praw i wolności czy szczególnej pozycji ustaw o wyższej randze. W przypadku San Marino szczególnie istotne okazuje się zachowanie instytucji o silnym zakorzenieniu tradycyjnym, przy jednoczesnym dostosowaniu ich do współczesnych standardów państwa demokratycznego. Z kolei w odniesieniu do Liechtensteinu jednym z najciekawszych ustaleń jest wykazanie napięcia między szerokim katalogiem instytucji demokracji bezpośredniej a utrzymaniem nadrzędnej pozycji monarchy, co prowadzi do wniosku, że równowaga między księciem a obywatelami ma w znacznej mierze charakter pozorny. Najbardziej odmiennie prezentują się Malta i Monako: w pierwszym przypadku dostrzegalne jest stopniowe odchodzenie od wzorca byłego protektora, w drugim zaś utrzymywanie rozwiązań, które tylko w ograniczonym stopniu poddają się logice demokratyzacji.

Ocena syntetyczna cyklu

Cykl stanowi spójne i konsekwentne opracowanie problematyki systemów politycznych europejskich mikropaństw. Habilitant wykazał się umiejętnością identyfikowania tematów poznawczo istotnych, a zarazem słabo rozpoznanych w literaturze, zarówno polskiej, jak i częściowo międzynarodowej. Wybór niszy badawczej jest trafny i konsekwentnie realizowany: od prac doktorskich, przez monografie, po cykl habilitacyjny widać spójny program badawczy, a nie zbiór okazjonalnych tekstów. Pojęcia takie jak „protektor”, „tożsamość konstytucyjna” i

„europeizacja systemu politycznego" powracają w kolejnych publikacjach, co nadaje dorobkowi charakter spójny.

Istotną zaletą cyklu jest rozległość i różnorodność materiału empirycznego. Habilitant analizuje pięć systemów politycznych, operuje źródłami w kilku językach (angielskim, niemieckim, francuskim, włoskim, katalońskim, hiszpańskim), sięga po źródła normatywne, opinie Komisji Weneckiej, dane empiryczne i materiały z badań terenowych (w tym wywiady przeprowadzone w Liechtenstein-Institut). W polskiej nauce o polityce i administracji trudno wskazać badacza dysponującego porównywalnym zakresem wiedzy źródłowej.

Wśród poszczególnych tekstów wyraźnie wyróżniają się te, w których Habilitant wychodzi poza rekonstrukcję instytucjonalną i przechodzi do analizy mechanizmów politycznych. W tych pracach Habilitant formułuje wyraźnie określone hipotezy badawcze, operuje materiałem empirycznym i dochodzi do wniosków przekraczających prostą deskrypcję.

Sam Habilitant różnicuje stopień potwierdzenia przyjętych hipotez w zależności od badanego państwa — od pełnego potwierdzenia (Andora, San Marino), przez częściowe (Liechtenstein), po brak potwierdzenia (Monako, Malta). To zróżnicowanie, w tym otwarte zasygnalizowanie przypadków negatywnych, stanowi jeden z bardziej wartościowych wyników cyklu.

Jednocześnie po lekturze całego cyklu trzeba wskazać ograniczenie, które dotyczy części dorobku w sposób powtarzalny: w wielu tekstach przeważa kompetentna rekonstrukcja instytucjonalna nad mocniejszym uogólnieniem teoretycznym. Habilitant z reguły trafnie identyfikuje problem badawczy i porządkuje materiał porównawczy, ale nie zawsze przekuwa to w bardziej spójny model wyjaśniający. Rekonstrukcja norm konstytucyjnych dominuje nad analizą ich skutków politycznych oraz nad badaniem relacji między „law in books" a „law in action". W kilku tekstach widoczna jest nadmierna rozpiętość tematyczna: próba objęcia bardzo szerokiego materiału prowadzi do szkicowego potraktowania niektórych wątków. W warstwie teoretycznej Habilitant dość oszczędnie sięga po istniejące ramy konceptualne, które mogłyby wzmocnić siłę wyjaśniającą jego analiz. To sprawia, że dorobek jest wyraźnie mocniejszy w warstwie dokumentacyjnej i porównawczej niż w warstwie teoretycznej. Konsekwencją tego jest ograniczona możliwość uniwersalizacji wniosków. Habilitant formułuje trafne i dobrze udokumentowane obserwacje, ale osadzone przede wszystkim w materiale empirycznym poszczególnych przypadków. Brak wyraźniejszego odniesienia do istniejących ram teoretycznych utrudnia przejście od opisu do wyjaśnienia: dlaczego poszczególne mikropaństwa dokonywały takich, a nie innych wyborów ustrojowych. Silniejsza konceptualizacja problemu badawczego pozwoliłaby też na precyzyjniejszą

operacjonalizację kluczowych pojęć cyklu, w szczególności europeizacji i tożsamości konstytucyjnej, które Habilitant definiuje poprawnie, ale stosuje w tekstach raczej jako kategorie porządkujące narrację niż jako narzędzia analityczne generujące testowalne hipotezy.

Na marginesie należy odnotować drobną niespójność strukturalną autoreferatu: tekst „Parliament–government–citizens...” pojawia się dwukrotnie. Raz jako publikacja wiodąca w obszarze instytucji demokracji bezpośredniej, drugi raz jako publikacja w obszarze polityki zagranicznej. O ile takie podwójne zakotwiczenie można merytorycznie uzasadnić tematyczną wielowarstwowością tego tekstu, o tyle w ramach formalnej struktury cyklu rodzi to pytanie o spójność przyjętego podziału, zwłaszcza że rozwiązanie to zostało zastosowane tylko wobec jednej publikacji.

Należy jednak podkreślić, że w badaniach nad systemami politycznymi tak specyficznych podmiotów jak europejskie mikropaństwa, gdzie stan wiedzy na temat wielu instytucji w literaturze wciąż jest ograniczony, rzetelna rekonstrukcja i uporządkowane porównanie mają samoistną wartość poznawczą. Habilitant dostarczył systematycznej wiedzy o rozwiązaniach ustrojowych, instytucjach demokracji bezpośredniej, mechanizmach ochrony tożsamości konstytucyjnej i relacjach z otoczeniem międzynarodowym pięciu europejskich mikropaństw. Wiedza ta nie była wcześniej dostępna w takim zakresie.

Pod względem ilościowym zgłoszony do oceny cykl 21 publikacji jest adekwatny do standardów dyscypliny. Publikacje ukazywały się w uznanych polskich czasopismach naukowych, takich jak „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, „Politeja”, „Białostockie Studia Prawnicze”, „Przegląd Europejski” i „Przegląd Politologiczny”, oraz w wydawnictwach naukowych (Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Cambridge Scholars Publishing). Są ze sobą powiązane zarówno pod względem wyróżnionych problemów badawczych, jak i zastosowanej metodologii. Znaczna część tekstów opublikowana została w języku angielskim, co zwiększa ich potencjalny zasięg oddziaływania w obiegu międzynarodowym.

Reasumując, zgłoszony cykl publikacji stanowi oryginalne osiągnięcie naukowe. Jego wartość polega przede wszystkim na systematycznym, komparatystycznym opracowaniu problematyki rzadko podejmowanej w badaniach politologicznych, na konsekwencji programu badawczego oraz na umiejętności łączenia analizy instytucjonalnej z oceną procesów demokratyzacji i europeizacji. Zastrzeżenia dotyczące ograniczonej głębi teoretycznej części tekstów nie podważają tej oceny, choć wyznaczają kierunek, w którym dalsze prace Habilitanta mogłyby najskuteczniej wzmocnić i rozwinąć dotychczasowy dorobek.

3. Ocena pozostałego dorobku naukowego

W zasadzie cały dorobek Habilitanta cechuje znaczna konsekwencja tematyczna. Poza cyklem stanowiącym osiągnięcie naukowe dr Łukaszewski jest autorem czterech monografii autorskich opublikowanych po uzyskaniu stopnia doktora: „Pirenejskie współksięstwo. Współczesny system polityczny Andory” (2016, ss. 183), „Alpejskie księstwo. Współczesny system polityczny Liechtensteinu” (2016, ss. 186), „Lazurowe księstwo. Współczesny system polityczny Monako” (2016, ss. 165) i „Najstarsza republika świata. Współczesny system polityczny San Marino” (2018, ss. 176), wszystkie wydane nakładem Wydawnictwa Naukowego WNPiD UAM. Publikacja wyników badań doktorskich w formie czterech odrębnych monografii, poświęconych kolejno każdemu z badanych podmiotów, świadczy o rozległości zebranego materiału empirycznego. Monografie te stanowią w polskiej literaturze politologicznej jedyne kompleksowe opracowania systemów politycznych wymienionych państw.

Dorobek obejmuje ponadto liczne rozdziały w monografiach wieloautorskich i artykuły w czasopismach naukowych, wykraczające tematycznie poza materię cyklu habilitacyjnego. Habilitant jest współredaktorem dwóch monografii wieloautorskich: dwutomowej „Kultura polityczna w poszukiwaniu nowego paradygmatu” i „Polityka i kultura w warunkach ponowoczesności” (obie: Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, 2018). Jest również autorem haseł leksykonowych w „Leksykonie bezpieczeństwa” (2016) i „Leksykonie polskich partii politycznych” (2017), a także trzech recenzji naukowych opublikowanych w „Przeglądzie Strategicznym” i „Środkowoeuropejskich Studiach Politycznych”.

Zainteresowania badawcze Habilitanta po doktoracie stopniowo się rozszerzały. Obok głównego nurtu (systemy polityczne mikropaństw) pojawiły się analizy systemu maltańskiego jako unijnego mikropaństwa, problematyka współczesnych monarchii europejskich, kwestia ciągłości władzy wykonawczej oraz wybrane instytucje brytyjskiego systemu konstytucyjnego. Najnowsze publikacje z 2025 roku (artykuły w „Przeglądzie Prawa Konstytucyjnego” i „Przeglądzie Politologicznym” dotyczące zastępstwa premiera na Malcie i w Wielkiej Brytanii oraz ciągłości władzy w systemach Wielkiej Brytanii, Malty i Barbadosu) potwierdzają systematyczne rozszerzanie zakresu terytorialnego analiz komparatystycznych.

Habilitant w tych publikacjach buduje strukturę wywodu w sposób przejrzysty, z wyraźnym rozgraniczeniem warstwy deskryptywnej i analitycznej. Widoczna jest konsekwencja w operowaniu aparatem pojęciowym wypracowanym w ramach badań nad mikropaństwami. Na uwagę zasługuje też wielojęzyczność źródeł, z których korzysta

Habilitant — obok literatury anglojęzycznej sięga po źródła w innych językach, co w przypadku badań nad tak specyficznymi podmiotami jak Andora, Liechtenstein czy San Marino jest warunkiem sine qua non rzetelnej analizy.

Zestawienie wskazuje, że aktywność publikacyjna Habilitanta po uzyskaniu stopnia doktora była w miarę równomierna, z pewną intensyfikacją w latach 2018–2023, co zbiega się z okresem gromadzenia materiału do cyklu habilitacyjnego. Łączna liczba publikacji po doktoracie (cztery monografie autorskie, dwie współredagowane monografie, kilkanaście rozdziałów w pracach zbiorowych, artykuły w czasopismach naukowych) jest znacząca. W odniesieniu do wskaźników bibliometrycznych trzeba zauważyć, że specyfika niszy badawczej (mikropaństwa europejskie) obiektywnie ogranicza potencjał cytowań; z tego samego powodu ocena dorobku powinna opierać się przede wszystkim na kryterium jakościowym i oryginalności podejmowanej problematyki, a nie wyłącznie na wskaźnikach ilościowych.

Na podkreślenie zasługuje udział Habilitanta jako współautora rozdziału w monografii wydanej przez Routledge, co potwierdza jego zdolność do funkcjonowania w międzynarodowym obiegu wydawniczym. Jednocześnie trzeba odnotować, że jest to dotąd jedyna publikacja w prestiżowym zagranicznym wydawnictwie.

Habilitant prezentował wyniki badań na licznych konferencjach krajowych i międzynarodowych (66 w okresie od 1 października 2015 do 30 czerwca 2025). Brał udział m.in. w wydarzeniach organizowanych przez International Political Science Association (24th IPSA World Congress, Poznań 2016) oraz NISPAcee (Bukareszt 2022). Brał również udział w konferencjach w Berlinie, Budapeszcie, Lwowie i Kiszyniowie. Tematyka wystąpień pozostaje spójna z głównym nurtem badań.

4. Działalność dydaktyczna, organizacyjna i popularyzatorska

Pod względem pracy ze studentami oraz popularyzacji przebieg dotychczasowej aktywności Habilitanta oceniam bardzo pozytywnie. Dr Łukaszewski prowadził i prowadzi zajęcia na WNPiD UAM (wykłady, konwersatoria, seminaria), których tematyka odpowiada profilowi jego zainteresowań naukowych.

Działalność popularyzatorska stanowi szczególnie wyrazisty element aktywności Habilitanta. W dokumentacji odnotowano 43 wykłady otwarte skierowane do uczniów szkół średnich, seniorów, studentów i szerokiej publiczności, 38 komentarzy eksperckich dla mediów (m.in. TVN24, TVP, TOK FM, Polsat News, Radio Nowy Świat, „Rzeczpospolita”, „Dziennik Gazeta Prawna”) oraz 7 nagrań podcastów popularnonaukowych. Tematyka komentarzy medialnych koncentruje się wokół monarchii europejskich, wyborów i zmian

ustrojowych, co potwierdza, że Habilitant jest rozpoznawalnym ekspertem medialnym w swoim obszarze badawczym. Intensywność tej działalności zasługuje na wysoką ocenę.

Aktywność organizacyjna i popularyzatorska dr. Łukaszewskiego budzi uznanie. Szczególnym jej rysem jest wieloletnie zaangażowanie w promocję debat oksfordzkich. Od 2016 roku pełni funkcję Pełnomocnika Dziekana WNPiD UAM ds. organizacji Debat Oksfordzkich. W dokumentacji wykazano kilkadziesiąt wydarzeń, które współorganizował, koordynował lub w których pełnił funkcję marszałka: Mistrzostwa Polski Debat Oksfordzkich, Wielkopolski Turniej Debat Oksfordzkich, turnieje w ramach Poznańskiego Festiwalu Nauki i Sztuki, debaty historyczne IPN, edycję europejską Team Europe & The Art of the Debate. Równolegle prowadził działalność trenerską: co najmniej 29 spotkań warsztatowych z uczniami II Liceum Ogólnokształcącego w Koninie, 12 z uczniami liceum w Kole, a także warsztaty w szkołach w Poznaniu, Kaliszu i Ostrowie Wielkopolskim. Jest to aktywność relatywnie rzadka w środowisku akademickim i zasługuje na odnotowanie jako istotny wkład w trzecią misję uczelni.

Warto odnotować, że profil popularyzatorski Habilitanta ma charakter dwutorowy. Z jednej strony obejmuje systematyczną, wieloletnią współpracę z konkretnymi placówkami oświatowymi (przede wszystkim II Liceum Ogólnokształcące im. K.K. Baczyńskiego w Koninie, z którym Habilitant współpracuje nieprzerwanie od 2015 roku), z drugiej zaś obejmuje komentarze eksperckie w mediach ogólnopolskich, udzielane doraźnie w reakcji na bieżące wydarzenia (śmierć królowej Elżbiety II, koronacja Karola III, wybory prezydenckie we Francji i USA, rekonstrukcja rządu). Tego rodzaju połączenie długofalowej pracy edukacyjnej z reaktywną obecnością medialną świadczy o umiejętności funkcjonowania w różnych rejestrach komunikacji publicznej.

Na uzupełnienie przedstawionej charakterystyki działalności dydaktycznej i organizacyjnej należy odnotować także doświadczenie Habilitanta w zakresie kształcenia kadr naukowych. Dr Łukaszewski pełnił funkcję promotora pomocniczego w trzech postępowaniach w sprawie nadania stopnia doktora, co świadczy o włączeniu się w proces przygotowywania rozpraw doktorskich oraz współpracy z doświadczonymi promotorami w tym zakresie. Uzupełnia to obraz jego aktywności dydaktycznej, obejmującej dotychczas także promotorstwo licznych prac licencjackich oraz doświadczenia w prowadzeniu seminariów magisterskich. Element ten potwierdza stopniowe rozszerzanie kompetencji Habilitanta w zakresie opieki naukowej nad studentami i młodszymi badaczami.

Habilitant brał udział jako wykonawca w grantach NCN OPUS 2014/15/B/HS5/01358 pod kierunkiem M. Musiał-Karg (2015–2021) oraz jako key staff member w projekcie Jean Monnet

Centre of Excellence EU EX/ACT (2018–2021), co świadczy o włączeniu w realizację zespołowych projektów badawczych.

Podsumowując ocenę działalności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej, stwierdzam, że dr Łukaszewski wykazał się w tych obszarach ponadprzeciętną aktywnością. Dotyczy to zwłaszcza działalności popularyzatorskiej i organizacyjnej, której skala i systematyczność zasługują na szczególne podkreślenie.

5. Konkluzja

Biorąc pod uwagę wszystkie płaszczyzny oceny dorobku Habilitanta, stwierdzam, że zgłoszony cykl publikacji pt. „Między europeizacją a obroną tożsamości konstytucyjnej. Specyfika przemian wybranych elementów systemów politycznych małych państw europejskich” stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki o polityce i administracji. Wkład ten polega przede wszystkim na dostarczeniu jednego z pierwszych w polskiej politologii systematycznych opracowań komparatystycznych systemów politycznych europejskich mikropaństw, opartych na wielojęzycznych źródłach normatywnych i empirycznych. Habilitant przekonująco pokazuje, że procesy europeizacji i demokratyzacji przebiegały w badanych państwach w sposób wyraźnie zróżnicowany. Habilitant wykazał się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, konsekwencją w realizacji programu badawczego oraz dojrzałością metodologiczną. Dorobek zgromadzony po uzyskaniu stopnia doktora pozwala pozytywnie ocenić zarówno zakres zainteresowań badawczych, jak i poziom rozwoju naukowego Habilitanta. Osiągnięcia te spełniają wymogi określone w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

W związku z powyższym wnoszę o dalsze procedowanie wniosku Pana dr. Marcina Łukaszewskiego o nadanie mu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o polityce i administracji.